

Stručni rad

ULOGA DOBI U UČENJU STRANOG JEZIKA

Olivera Glavaš

Libertas međunarodno sveučilište, Zagreb

Sažetak

Ovaj rad propituje postoji li optimalna dob za usvajanje stranog jezika. Da bi se to utvrdilo, opisane su odlike usvajanja jezika u ranoj i predškolskoj dobi i odrasloj dobi. Za svaku dob se navode prednosti i nedostaci, u smislu usvajanja stranog jezika. Nadalje, opisuju se teorije usvajanja jezika i proces usvajanja stranog jezika. Također se opisuje dobro poznata teorija kritičnog perioda u ranoj dobi za koju mnogi istraživači smatraju da je jedna od glavnih prednosti početka učenja stranog jezika u ranoj dobi. Opisuju se značajke usvajanja stranog jezika u ranoj i odrasloj dobi te se na osnovi usporedbe na kraju donosi zaključak o tome koja je dob optimalna za učenje stranog jezika.

Ključne riječi: jezik, optimalna dob, kritični period

1.Uvod

Djeca materinski jezik usvajaju brzo i bez velikih poteškoća. Međutim, s usvajanjem drugog, stranog jezika to nije uvijek slučaj. Prvi se jezik usvaja u ranoj dobi, dok se strani jezik može učiti u bilo kojoj dobi. U suvremenom svijetu je znanje stranog jezika od presudne važnosti te povećava mogućnost zapošljavanja, kako u vlastitoj, tako i u stranoj zemlji stoga je učenje stranog jezika unazad 20 godina obvezno već od prvog razreda osnovne škole. Često se raspravlja postoji li optimalni period za usvajanje stranog jezika. Je li ga lakše usvojiti u ranom djetinjstvu, adolescenciji ili odrasloj dobi?

2.Razrada

2.1.Teorije usvajanja jezika kod djece

Tri su glavna teoretska pravca koja objašnjavaju utjecaje na razvoj jezika, a to su: bihevizizam, inatizam i interakcionizam. Sve tri teorije govore o tome što djeca usvajaju ranim učenjem jezika te kako se ono događa, što je biološki predodređeno te na što utječe okolina [7]. Bihevizizam usvajanje jezika objašnjava kroz oponašanja, praksu, pozitivnu povratnu informaciju i stvaranje navika [7]. Bihevizizam je imao snažan utjecaj na usvajanje stranog jezika od 1940ih do 1970ih godina. Nelson Brooks i Robert Lado su bili njegovi glavni zagovornici. Njihov se utjecaj najviše osjetio u razvoju široko rasprostranjenih audiolingvalnih nastavnih materijala. Aktivnosti u razredu su se bazirale na oponašanju i memoriranju a učenici su učili dijaloge i rečenice napamet. Pošto se na usvajanje jezika gledalo kao na stvaranje navika, pretpostavljalo se da će osoba koja uči strani jezik krenuti sa navikama koje su već stvorene prilikom usvajanja materinskog jezika te da će se te navike ispreplitati sa onima koje su potrebne za usvajanje stranog jezika [7]. Bihevizizam se često povezivao sa hipotezom o kontrastivnoj analizi. Međutim, istraživači su ustanovili da se mnoge pogreške koje se javljaju prilikom usvajanja stranog jezika ne mogu predvidjeti, uspoređujući ih sa materinskim jezikom. Ovo je otkriće dovelo do odbacivanja bihevizizma i hipoteze o kontrastivnoj analizi te dovelo do razdoblja tijekom kojeg se uložilo u prvog jezika i uložilo u vježbe u usvajanju drugog jezika više nije pridodavalo toliko pažnje [7]. Do 1970ih, istraživači su bili uvjereni da su i bihevizizam i hipoteza o kontrastivnoj analizi bila neadekvatna objašnjenja za usvajanje stranog jezika. Teorija inatizma se povezuje s odbacivanjem teorije bihevizizma i hipotezom Chomskog koji kaže kako su svi jezici zasnovani na urođenim principima [7]. Chomsky tvrdi da svako dijete može naučiti jezik do svoje pete godine života, bez obzira na biološke i okolinske čimbenike. No, njegova je teorija nepotpuna jer u svoja istraživanja nije uključio spoznajni razvoj djeteta nego samo lingvistički [11]. Vygotsky svoju teoriju bazira na kognitivnom razvoju, uključujući jezični razvoj koji se događa kao rezultat socijalne interakcije. Sociokulturna teorija gleda na govor i mišljenje kao na usko isprepletene i povezane procese. Ljudi mogu steći kontrolu nad mentalnim procesima kao posljedicu usvajanja onoga što im drugi kažu i što su oni drugima rekli. Smatra se da ovaj proces nastaje kada osoba komunicira sa sugovornikom unutar svoje zone optimalnog razvoja, tj. u situacijama kada govornik može postići višu jezičnu razinu zbog „potpore“ sugovornika [7]. Sociokulturna teorija Vygotskog se često uspoređuje sa interakcionističkom teorijom zbog uloge sugovornika kao pomagača u razumijevanju izrečenoga. Kod interakcionističke teorije, naglasak je na unutarnjem kognitivnom procesu osobe koja uči jezik. U teoriju Vygotskog, veća se važnost pridaje međusobnoj komunikaciji u kojoj se učenje događa kroz socijalnu interakciju. Mnogi

se istraživači slažu se da je konverzacijska interakcija najvažniji uvjet za usvajanje stranog jezika. Istražuju se i proučavaju načini na koje govornici mijenjaju svoj govor i interakcijske obrasce kako bi pomogli učenicima da sudjeluju u razgovoru [7]. Long se slaže sa Krashenom da je razumljivi input neophodan za usvajanje stranog jezika. Smatra da je prilagođavanje u interakciji neophodni mehanizam za učiniti jezik razumljivim. Najvažnijim smatra stvoriti prilike učenicima da sudjeluju u interakciji sa ostalim govornicima stranog jezika. Kroz interakciju, sugovornici se prilagođavaju i razumiju što trebaju učiniti da bi održali interakciju i čine input razumljivim za manje vješte govornike [7]. Razvoj jezika kod djece treba promatrati kroz lingvističke, društvene i kognitivne procese te njihovo međusobno ispreplitanje [11]. Svako je dijete drugačije i zahtijeva drugačiji pristup i ne postoji pravilo za usvajanje jezika.

2.2. Usvajanje stranog jezika

Svi učimo na drugačiji način te to ovisi o strategijama učenja pojedinca. Djeca su sposobna bez većih poteškoća naučiti veliku količinu vokabulara u materinskom jeziku dok im to pri učenju stranog jezika predstavlja problem. Prvi korak pri učenju riječi je prepoznati ju kao riječ, drugi je korak doživjeti ju kao riječ tj. predmet time što ga vidimo, čujemo njegov naziv i razumijemo njegovu ulogu. Krashen 1989, prema [7] smatra kako je najbolji način učenja vokabulara stranog jezika čitanje koje pruža zadovoljstvo. U prilog njegovoj teoriji idu i istraživanja koja govore da se vokabular lakše uči kada nema kada nema uputa i objašnjenja, dok s druge strane Hulstijn i Laufer 2001 prema [7] pružaju dokaze koji idu u korist učenja vokabulara kroz što veću usmjernost pažnje na nove riječi i korištenje riječi u produktivnim zadacima [7]. Dijete usvaja jezik kroz četiri faze Tabors i Snow, 1994 prema [9]: korištenje materinskog jezika, tihi period, telegrafski govor i produktivno korištenje jezika. Kada se dijete prvi puta susretne sa stranim jezikom ono, u situacijama gdje se koristi strani jezik, i dalje koristi materinski jezik čak i kada ga ostali ne razumiju [9]. Do druge faze dolazi kada dijete shvaća da uporaba isključivo materinskog jezika u situacijama gdje se govori strani jezik neće dati rezultata. Djeca tada ulaze u fazu kada koriste strani jezik, ali neverbalno. Dijete je u ovoj fazi aktivno u smislu korištenja glasova, obilježja i riječi stranog jezika, ali na neverbalni način. Ovaj period može potrajati dugo, no isto tako vrlo kratko. Do treće faze dolazi kada su djeca spremna koristiti strani jezik i počinju generirati nove izjave s riječima koje su usvojili. Ovu fazu karakteriziraju korištenje formulaičnog govora tj. rutinskih fraza koje su ponavljanje onoga što dijete čuje te često ne razumije njihovo značenje, i telegrafskog govora koji podrazumijeva korištenje novih riječi bez funkcijskih riječi i morfoloških markera. Posljednja faza je faza produktivnog korištenja jezika kada je dijete sposobno koristiti dulje rečenice od telegrafskog govora i zapamćenih fraza. Dijete formulira nove izraze te s vremenom počinje razumjeti jezični sustav. Primjenjuju se novo usvojena sintaksna pravila kako bi razvili produktivnu kontrolu nad jezikom [9]. Sve navedene faze se mogu mijenjati, preskakati, preklapati i vraćati se s kasnije na prethodnu fazu te nisu pravilo za usvajanje stranog jezika kod svakog djeteta.

2.3. Učenje stranog jezika u ranoj dobi

Danas se velika većina ljudi uz materinski jezik aktivno koristi još najmanje jednim stranim jezikom. Sve su veći zahtjevi za globalnom interakcijom na engleskom jeziku. Zbog toga je od velike važnosti poticati učenje stranog jezika od najranije dobi. U ranoj dobi djeca imaju sposobnost brzog učenja i specifičnog načina učenja Fisher, 2004, Thanasoulasu, 2004, prema [12]. Najvažnije prednosti učenja stranog jezika u ranoj dobi su poticanje kulturne osviještenosti, kognitivni razvoj djeteta, mogućnost pravilnog izgovora stranog jezika, razvijanje komunikacijskih sposobnosti i poticanje spoznajnog razvoja. Velika većina istraživača se slaže da ukoliko dijete počne učiti strani jezik ranije, povećavaju se šanse da će ga usvojiti s lakoćom. Usvajanje pravilne artikulacije glasova stranog jezika jedna je od ključnih prednosti početka učenja stranog jezika u ranoj dobi. Vilke 1991, prema [12] navodi kako usvajanje stranog jezika u ranoj dobi djeci omogućuje bolji izgovor. Prema najnovijim istraživanjima, djeca su do jedanaeste godine sposobna usvojiti i do šest stranih jezika bez većih poteškoća [12]. Važno je da se komunikacija odvija u okviru neke konkretne situacije, npr. različite osobe s kojima dijete komunicira i različite okolnosti u kojima se komunikacija odvija [12]. Lennenberg smatra da je usvajanje jezika poslije puberteta teže i manje uspješno te da se u kasnijoj dobi strani jezici uče svjesno i kroz veći napor, a strani naglasak se ne može lako usvojiti Lennenberg, prema [13]. Kako dijete raste tj. ulaskom u pubertet, opadaju njegove imitatorske sposobnosti i tečnost u govoru, a raste njegova kognitivna zrelost. Harmer [4] navodi slijedeće prednost djece mlađe dobi u učenju stranog jezika: reagiraju na značenje iako ne razumiju riječ zasebno; često uče indirektno što znači da upijaju informacije sa svih strana, učeći pritom iz svega što ih okružuje; njihovo razumijevanje jezika dolazi iz svega što čuju i vide a ne samo iz objašnjenja; apstraktni koncepti poput gramatičkih pravila su im zahtjevni za razumjeti; izražavaju entuzijazam za učenje i pokazuju interes za i znatiželju za svijet oko sebe; imaju potrebu za individualnom pažnjom i odobravanjem od strane učitelja; pažnja im je ograničena ali ukoliko su aktivnosti usmjerene na njih reagiraju vrlo dobro. Djeca se prilikom učenja stranog jezika ne opterećuju sa krajnjim ishodom, učenje doživljavaju kroz igru. Nadalje, djeca su „manje nervozna“ u procesu učenja jezika te zbog toga imaju dobru osnovu da bolje „upiju“ jezik. Ukoliko se djeci omogući poticajno, zabavno i sigurno okruženje, ono će biti visoko motivirano za učenje stranog jezika. Motivaciju općenito dijelimo na intrinzičnu i ekstrinzičnu. Intrinzična dolazi iz unutarnjih potreba i želja čovjeka te na nju utječu sama osoba i njeni ciljevi, kod djece potiče asimilaciju, tečnost u govoru, spontanost izražavanja i interesa, a važna je i za dječji kognitivni i socijalni razvoj [2]. Kod djece nailazimo na unutrašnju, urođenu motivaciju, a ne nailazimo na instrumentalnu i integrativnu motivaciju koju susrećemo kod odraslih Nikolov, 1999 prema [6]. Prema svemu navedenom, s učenjem stranog jezika je najbolje početi što ranije kako bi se postigao što veći uspjeh. Kanadski neurokirurg Penfield smatra da su djeca uspješnija od odraslih u usvajanju stranog jezika. Također smatra da su djeca u razdoblju prije puberteta relativno kognitivno nezrela te nisu sklona analiziranju jezika koji uče što im omogućava postizanje točnosti na razini izvornog govornika. Ovo je stajalište blisko onome Krashena, a to je da djeca jezik usvajaju nesvjesno, za razliku od odraslih koji ga usvajaju svjesno. Brzina usvajanja stranog jezika ovisi o samom djetetu ali i o okolini poticajnoj za učenje.

2.4. Teorija o kritičnom periodu

Šezdesetih godina 20. stoljeća javljaju se hipoteze koje se temelje na biološkoj osnovi. Ideju o kritičnom periodu uveli su Penfield i Roberts 1959. godine. Oni smatraju da je usvajanje jezika najefikasnije do devete godine pošto mozak u tom periodu posjeduje veliku plastičnost. Smatraju da ako dijete započne učiti jezik rano, prije puberteta, ima veće šanse usvojiti ga do razine izvornog govornika. Oni svoju teoriju zasnivaju na činjenici da je mozak djeteta u prvih nekoliko godina izrazito plastičan i da puno lakše prihvaća nova znanja i spoznaje, te da se u pubertetu događa promjena u kojoj se jezična sposobnost lokalizira u lijevoj hemisferi, te da brzi neurološki razvoj djeteta pospješuje učenje jezika. Različiti autori različito definiraju pojam kritičnog razdoblja, ali sve definicije u osnovi podrazumijevaju razdoblje u djetetovom životu kada dijete bez ikakvih poteškoća nauči drugi ili strani jezik te dosegne vrlo visoku razinu poznavanja jezika u sve četiri vještine skoro kao i izvorni govornik. Penfield i Roberts smatraju da je najoptimalniji period za učenje jezika prvih 10 godina života, dok mozak još uvijek ima karakteristiku plastičnosti tj. to je sposobnost mozga da se prilagodi novim iskustvima i situacijama. Pristalice hipoteze o kritičnom periodu tvrde da se usvajanje stranog jezika kod djece događa nesvjesno, poput usvajanja materinskog jezika. Krashenovi stavovi su slijedeći: proces usvajanja drugog jezika prije puberteta bit će sličan procesu usvajanja prvog (materinskog) jezika, ali učenje drugog jezika poslije puberteta neće biti slično kao u slučaju prvog jezika. Nadalje, drugi jezik koji se usvaja prije puberteta može se naučiti bez formalnog podučavanja, za razliku od drugog jezika koji se uči poslije puberteta te će zahtijevati formalno podučavanje. Krashen također tvrdi da se strani naglasak ne može lako izbjeći nakon puberteta te da se potpuna urođena sposobnost za sintaksu i semantiku može postići kod usvajanja drugog jezika prije puberteta, ali ne i kod usvajanja drugog jezika poslije puberteta [3].

2.5. Opovrgavanje teorije o kritičnom periodu

Postoje autori koji smatraju da je teorija o kritičnom periodu previše stroga i radikalna. Lamendella je pokazao da je Lennenbergov zaključak precijenjen i uveo je senzitivni period kako bi istaknuo da je usvajanje jezika efikasno u ranom djetinjstvu, ali da nije nemoguće ni u odrasloj dobi [8]. Autorica Marinova-Todd detaljnim ispitivanjem zaključuje da je svaki argument na kojem se zasniva hipoteza o kritičnom periodu rezultat tri pogreške: pogrešne interpretacije, pogrešnog pridavanja značaja određenim uzrocima i njihovog pogrešnog isticanja. Smatra da su odrasli puno brži u usvajanju stranog jezika i poziva se na istraživanje koje su proveli White i Genesee (1986). Oni su u svom istraživanju otkrili da većina ispitanika koji su bili izloženi jeziku a stariji su od 12 godina, uspjeli dosegnuti razinu izvornog govornika. Nekolicina znanstvenika tvrdi da postoje višestruki kritični periodi za usvajanje stranog jezika. To objašnjavaju činjenicom lokalizacije naše jezične funkcije, što znači da se različiti aspekti jezika razvijaju neovisno jedan od drugoga i kao takvi se javljaju različitom brzinom. Postoje brojne studije koje idu u prilog učenju stranog jezika u odrasloj dobi te istraživači koji smatraju da teorija kritičnog perioda nije presudna za uspješno usvajanje stranog jezika. Wuijtswinkel je proučavao nizozemske izvorne govornike koji su živjeli u Nizozemskoj. Ispitanici su bili izloženi jeziku više od 12 godina. Rezultati istraživanja su pokazali da je 7 od 8 ispitanika u naprednijoj grupi došlo do razine usvojenosti jezika na razini izvornog govornika [1].

U literaturi nailazimo na pobornike i oponente teorije o kritičnom periodu pri usvajanju stranog jezika. Zbog često suprotstavljenih stavova, teško je doći do jedinstvenog odgovora.

2.6. Učenje stranog jezika u odrasloj dobi

U odrasloj dobi je moguće usvojiti strani jezik te ono ima svoje prednosti i nedostatke. Većina istraživača se slaže da je moguće postići tečnost govora na razini izvornog govornika ukoliko se jezik počinje učiti u odrasloj dobi u povoljnim uvjetima [5]. Seliger 1978, prema [5]; [10] smatra kako za učenje stranog jezika postoji više kritičnih razdoblja koja se razlikuju po utjecaju na drugačije lingvističke sposobnosti. Većina istraživača se usmjerava na prednosti učenja jezika u ranoj dobi, dok ih se vrlo malo usmjerava na odraslu dob. Iako se naglasak smatra jednim od ključnih uvjeta za početak učenja jezika u ranoj dobi, ipak postoje istraživanja koja dokazuju suprotno. Dugo vremena je, zbog varijacija u obrazovnim kontekstima, bilo vrlo teško usporediti mlade od odraslih kada se radi o usvajanju stranog jezika. Od 1990tih, puno istraživanja omogućava da se to pitanje istraži detaljnije. U Španjolskoj, projekt koji je nazvan „Barcelona Age Factor“, istražuje učinke promjene početka učenja stranog jezika kod španjolskih dvojezičnih učenika. Kada je dob početka učenja stranog jezika spuštena, Carmon Munoz i suradnici su proveli istraživanje u kojem uspoređuju ciljeve učenja kod onih koji su sa učenjem krenuli ranije (u dobi od 8 godina) i onih koji su kasnije počeli s učenjem stranog jezika (u dobi od 11, 14 i 18 godina). Oni koji su kasnije počeli s učenjem jezika su ostvarili bolje rezultate u gotovo svakom aspektu od onih koji su počeli s učenjem jezika ranije, posebice kada je riječ o metalingvističkoj svijesti i analitičkim sposobnostima. Mlađi su učenici pokazali bolje rezultate u vještini slušanja s razumijevanjem. Munoz ovakve rezultate pripisuje tome što mlađi djeca koriste implicitni pristup učenju dok odrasli koriste eksplicitni pristup što je rezultat njihove kognitivne zrelosti. Velika prednost ovog istraživanja je ta što su istraživači bili u mogućnosti pratiti jezični napredak učenika koji su sudjelovali u istraživanju kontinuirano, kroz nekoliko godina. Zaključak je da su mlađi učenici došli do razine starijih, no stariji su istovremeno održali svoju razinu znanja jezika [7]. Harmer [4] navodi sljedeće prednosti kod učenja stranog jezika u odrasloj dobi: odrasli imaju sposobnost apstraktnog mišljenja što znači da se ne moraju nužno oslanjati na aktivnosti poput igara i pjesmica na stranom jeziku; imaju očekivanja od procesa učenja i već imaju izgrađene vlastite obrasce učenja; discipliniraniji su i spremni sudjelovati u procesu učenja unatoč dosadi; oni ulaze u učionicu sa određenim životnim iskustvom što učitelju omogućava široki raspon aktivnosti koje mogu koristiti; gotovo uvijek su svjesni zašto uče i imaju jasan cilj svog učenja. Motivacija se vrlo često navodi kao jedan od ključnih faktora uspješnog učenja. Znajući što se učenjem želi postići i koji je krajnji cilj procesa učenja je važan dio tog procesa. Mnogi odrasli su sposobni održati razinu motivacije držeći se za krajnji cilj učenja, što je za djecu mlađeg uzrasta i adolescente vrlo teško. Zahvaljujući životnom iskustvu, odrasli su stekli određene prednosti: posjeduju više iskustva u održavanju konverzacije i drugih jezičnih aktivnosti te imaju stečen širok spektar strategija za učenje te jasnu sliku zašto uče. Prednost učenja stranog jezika u odrasloj dobi povezana je i sa stabilnom slikom o sebi koja je kod odraslih već izgrađena. Oni imaju jasne ciljeve o učenju koji su ukomponirani u sliku idealnog savladavanja jezika, a manje ovise o učitelju i iskustvima tijekom učenja. Za postizanje vještine znanja stranog jezika na visokoj razini potrebni su motivacija, sposobnost i odgovarajući uvjeti za učenje te se ne možemo oslanjati isključivo na dob kao kriterij za uspješno usvajanje jezika. Međutim,

odrasli ipak imaju dosta odlika koje im ponekad mogu otežati proces učenja. Harmer [4] navodi kako ponekad mogu biti kritični prema metodama učenja. Njihova prijašnja iskustva u učenju ih mogu potaknuti da se čvrsto drže jednog metodičkog stila što im čini nelagodu pri susretu sa novim metodama. Harmer dalje navodi da su možda već iskusili poraz ili kritiziranje u školi što ih čini nervoznima i bez samopouzdanja za učenje jezika.

3.Zaključak

Prema svemu navedenom, strani jezik je najbolje početi učiti u ranoj dobi. Ukoliko se s učenjem jezika krene dovoljno rano, to pridonosi stvaranju pozitivnih stavova prema drugim kulturama i narodima. Također, rano učenje jezika pomaže pri stvaranju tolerancije i širenju vidika, te uz sve ostale prednosti, povoljno utječe na cjelokupni razvoj djeteta. Iako rano učenje jezika ima više prednosti od učenja u odrasloj dobi, ipak ga je i tada moguće naučiti. Razine usvojenosti jezika ovise o brojnim faktorima te dob nikako nije jedini kriterij koji utječe na kvalitetu usvojenosti jezika. Djeca i odrasli usvajaju jezik na drugačiji način, no i kod jednih i drugih je važno stvoriti motivaciju za učenjem i želju za napredovanjem.

4.Literatura:

- [1.]Birdsong, D. (2001). On the Evidence for Maturational Constraints in Second-Language Acquisition. Journal of Memory and Language. University of Texas at Austin.
- [2.]Brumen, M. (2011). The perception of and motivation for foreign language learning in pre-school. Early childhood development and care.
- [3.]Đurović, T. (1996). Asimetrija mozga i učenje stranog jezika. Beograd BMG
- [4.]Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching 4th edition. Pearson Longman.
- [5.]Homstad, A. (1987). Neurolinguistic and psycholinguistic research on learning modes of older language learners: classroom implications. Hispania, 70(2)
- [6.]Johnstone, B. (2002). Discourse Analysis. Malden Mass: Blackwell.
- [7.]Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). How languages are learned 4th edition-Oxford Handbooks for Language Teachers.Oxford University Press.
- [8.]Marinova-Todd, S. H., Marshall, D. B., & Snow, C. E., (2000). Three misconceptions about age and L2 learning. TESOL quarterly 34(1).
- [9.]McLaughlin, B. (1995). Assessing Language Development in Bilingual Preschool Children. NCBE Program Information Guide Series, 22.
- [10.] Piske, T., MacKay, I. R., & Flege, J. E. (2001). Factors affecting degree of foreign accent in an L2: A review. Journal of phonetics, 29(2).
- [11.] Prebeg-Vilke, M. (1991). Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani jezik. Zagreb: Školska knjiga.
- [12.] Silić, A. (2007). Prirodno učenje stranoga (engleskoga) jezika djece predškolske dobi. Zagreb: Mali profesor.
- [13.] Singleton, D. (2004). Language Acquisition: The Age Factor 2nd edition. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.